

ФРАНЦ КАФКА В НАКАЗАТЕЛНАТА КОЛОНИЯ

Превод от немски: Венцеслав Константинов, 1982

chitanka.info

— Това е особен апарат — каза офицерът на пътешественика-изследовател и хвърли почти възхитен поглед към очевидно добре познатия му уред.

Пътешественикът, изглежда, само от учтивост бе приел поканата на коменданта да присъствува при екзекуцията на един войник, осъден за неподчинение и обида на началника. Тази екзекуция навярно не предизвикваше твърде голям интерес в наказателната колония. Поне тук в дълбоката, песъчлива долчинка, затворена отвсякъде от голи склонове, освен офицера и пътешественика, се намираха само осъденият — глуповат човек с широка муцуна, мръсни коси и занемарено лице — и един войник, хванал в ръце тежката верига, в която преминаваха малките вериги, свързващи осъдения за глезените, китките и шията и освен това съединени помежду си с други допълнителни вериги. Впрочем осъденият имаше такъв кучешки покорен вид, че навярно можеха да го пуснат да се поразходи по склоновете, а преди началото на екзекуцията трябваше само да му свирнат и той щеше да дотича.

Пътешественикът не проявяваше особено любопитство към апарата и почти безучастно крачеше насам-натам зад осъдения, докато офицерът извършваше в последните приготовления — ту се завираше под вградения дълбоко в земята апарат, ту се изкачваше по една стълба, за да провери горните части. Тази работа всъщност би могла да се възложи на някой техник, но офицерът я изпълняваше с голямо усърдие — било защото беше особен привърженик на апарата, било защото по други причини тази задача не биваше да се поверява на никого освен на него.

— Ето че всичко е готово! — извика той накрая и слезе от стълбата. Беше извънредно изнурен, дишаше с широко отворена уста, а под яката на мундира си бе напъхал две фини дамски кърпички.

— Тези униформи наистина са прекалено тежки за тропиците — каза пътешественикът, вместо, както офицерът очакваше, да разпита за апарата.

— Така е — отвърна офицерът и изми изцапаните си с машинно масло и грес ръце в една предварително приготвена кофа с вода, — но те представляват за нас родината, а ние не искаме да загубим родината си... Но погледнете сега този апарат — добави той веднага, изтри с кърпа ръцете си и заедно с това посочи апарата. — Дотук бе нужно да

се работи на ръка, но отсега нататък апаратът ще действа напълно самостоятелно.

Пътешественикът кимна и последва поканата на офицера. А той искаше да се подсигури за всякакви инциденти, затова накрая каза:

— Случват се, естествено, и повреди; макар че се надявам днес да минем без тях, все пак трябва да сме готови. Та апаратът ще работи дванадесет часа непрекъснато! Но дори да възникнат смущения, те ще са незначителни и веднага ще бъдат отстранени... Няма ли да седнете? — попита той най-после, измъкна от цяла купчина плетени столове един и го предложи на пътешественика; той не можа да откаже.

Сега пътешественикът седеше край една яма и хвърли в нея бегъл поглед. Тя не беше много дълбока. Изкопаната пръст бе натрупана като насип от едната страна на ямата, от другата страна се издигаше апаратът.

— Не зная — рече офицерът — дали комендантът вече ви е обяснил устройството на апарата.

Пътешественикът махна неопределено с ръка; това бе достатъчно за офицера, защото сега можеше сам да даде обясненията.

— Този апарат — започна той, вдигна една мотовилка и се подпря на нея — е изобретение на предишния ни комендант. Аз му помагах още при първоначалните опити и участвах във всички работи до завършването му. Впрочем заслугата за това изобретение принадлежи единствено на него. Чували ли сте за предишния ни комендант? Не? Е, няма да преувелича, ако кажа, че уредбата на цялата наказателна колония е негово дело. Ние, неговите приятели, знаехме още в часа на смъртта му; уредбата на колонията е тъй свършена, че наследникът му, дори умът му да е пълен с хиляди нови проекти, поне в продължение на много години не ще съумее да промени нищо старо. И нашето предвиждане се сбъдна; новият комендант трябваше да схване това. Жалко, че не познавате предишния комендант!... Но — сепна се офицерът — аз се разбъбрих, а тук пред нас се издига неговият апарат. Състои се, както виждате, от три части. С течение на времето за всяка от тези части се създадоха донякъде просторечни названия. Долната се нарича „легло“, горната — „рисувач“, а ето тази, средната висяща част, се казва „брана“.

— Брана ли? — попита пътешественикът.

Той не бе слушал много внимателно, слънцето в тази гола, лишена от сенки долина грееше тъй жарко, че човек трудно можеше да събере мислите си. Толкова по-достоеен за възхищение му се виждаше офицерът, стегнат в тесния параден мундир с тежки еполети и висящи акселбанти, който тъй усърдно даваше обяснения и освен това, докато говореше, с един гаечен ключ затягаше тук-там някой винт. В подобно състояние като пътешественика, изглежда, се намираше и войникът. Той бе омотал веригата на осъдения около двете си китки, подпираше се с една ръка на пушката, бе провесил глава и нехаеше за нищо. Това не учуди пътешественика, понеже офицерът говореше на френски, а сигурно нито войникът, нито осъденият разбираха френски. Затова още по-силно впечатление правеше, че осъденият все пак се мъчеше да следи обясненията на офицера. С някаква сънлива настойчивост той постоянно насочваше погледа си натам, където в момента показваше офицерът, а сега, когато пътешественикът прекъсна с въпрос офицера, осъденият също като него погледна пътешественика.

— Да, брана — каза офицерът. — Названието подхожда. Иглите са наредени както при браната, пък и цялата част се движи като брана, но на едно място и много по-изкусно. Впрочем вие веднага ще разберете всичко. Ето тук, върху леглото, се полага осъденият... Първо искам да ви опиша апарата, а после ще наредя да се изпълни самата процедура. Така ще можете по-добре да я проследите: Пък и едно зъбно колело в рисувача вече е доста изхабено, та когато е в ход, силно скърца и почти става невъзможно да се разговаря; за жалост тук много трудно се набавят резервни части ... И така, както казах, това е леглото. Цялото е покрито с памучен слой; предназначението му ще узнаете след малко. Върху този памук се полага осъденият по корем, разбира се, гол; ето тези ремъци са за ръцете, тези за краката, а този за шията, за да го стегнат здраво. Тук, в горния край на леглото, върху което човекът, както казах, най-напред ляга по лице, е прикрепена тази малка филцова затулка; тя лесно може да се регулира така, че да влезе право в устата на осъдения. Предназначена е да попречи на крещенето и прехапването на езика. Естествено, човекът трябва да поеме филца в устата си, иначе шийният ремък ще му скърши врата.

— Това памук ли е? — попита пътешественикът и се наведе.

— Да, разбира се — отвърна офицерът с усмивка, — пипнете сам. — Той хвана ръката на пътешественика и я прокара по леглото. —

Този памук е обработен по особен начин, затова изглежда тъй неузнаваемо; ще дойде ред да поговоря и за неговото предназначение.

Пътешественикът вече бе донякъде заинтересуван от апарата; заслонил с ръка очите си от слънцето, той огледа машината отдолу догоре. Това бе голямо съоръжение. Леглото и рисуващът имаха еднакви размери и напомняха две тъмни ракли. Рисуващът бе поставен на около два метра над леглото; двата уреда се свързваха в ъглите посредством четири месингови щанги, които почти искряха на слънцето. Между раклите на една стоманена лента висеше браната.

Офицерът едва ли бе забелязал предишното безразличие на пътешественика, но сега усети проявения от него интерес, ето защо прекъсна обясненията си, за да му даде време спокойно да разгледа всичко. Осъденият повтаряше движенията на пътешественика; но понеже не можеше да вдигне, ръка над челото си, запримигва нагоре с незащитени очи.

— Значи, човекът ляга тук — каза пътешественикът, изтегна се назад на стола и кръстоса крака.

— Да — отвърна офицерът, килна малко фуражката си към тила и изтри с длан сгорещеното си лице. — Сега слушайте! И леглото, и рисуващът имат свой собствен акумулатор; леглото го използва за себе си, а рисуващът — за браната. Щом човекът е стегнат с ремъците, леглото се привежда в движение. То започва да трепти едва забележимо, но много бързо, едновременно в хоризонтална и вертикална посока. Навярно сте виждали подобни апарати в лечебни заведения; но при нашето легло всички движения са точно изчислени: те трябва да бъдат строго съгласувани с движенията на браната. Именно на тази брана е предоставено самото изпълнение на присъдата.

— А каква е присъдата? — попита пътешественикът.

— Нима и това не знаете? — удивено възкликна офицерът и прехапа устни. — Простете, ако обясненията ми са може би безредни; много моля да ме извините. По-рано обясненията обикновено даваше комендантът; новият комендант обаче се лиши от това почетно задължение; но да не уведоми такъв висок гост — пътешественикът се опита с две ръце да отклони ласкателството, офицерът обаче не се отказа от този израз, — да не уведоми такъв висок гост дори за формата на нашата присъда, това е пак някакво нововъведение, което

... — на езика му пареше ругатня, но той се овладя и само каза: — За това обстоятелство не ми бе съобщено, така че вината не е моя. Във всеки случай аз все пак съм най-добре подготвен да разясня разновидностите на нашите присъди, защото тук — той потупа вътрешния си джоб — нося съответните чертежи, изготвени от ръката на предишния комендант.

— От ръката на самия комендант? — попита пътешественикът. — Та нима той е обединявал в себе си всичко? Бил е едновременно войник, съдия, конструктор, химик, чертожник?

— Тъй вярно — кимна офицерът, а очите му бяха втренчени и замислени.

После придирчиво погледна ръцете си; не му се виждаха достатъчно чисти, за да се докоснат до чертежите; затова отиде до кофата и ги изми повторно. Сетне извади малка кожена папка и каза:

— Нашата присъда не гласи строго. Върху тялото на осъдения се изписва с браната нарушената от него заповед. Върху тялото на този осъден например — офицерът посочи човека — ще бъде написано: „Почитай началника си!“

Пътешественикът хвърли бегъл поглед към осъдения; когато офицерът го посочи, той сведе глава и сякаш напрегна докрай слуха си, за да разбере нещо. Но движенията на дебелиите му, здраво стиснати устни показаха ясно, че не проумява нищо. Пътешественикът искаше да зададе най-различни въпроси, но при вида на човека само попита:

— Той знае ли присъдата си?

— Не — каза офицерът и понечи веднага да продължи обясненията си.

Обаче пътешественикът го прекъсна:

— Не знае собствената си присъда?

— Не — повтори офицерът, запъна се за миг, сякаш очакваше от пътешественика да обоснове по-изчерпателно въпроса си, а после рече: — Би било безполезно да му се оповестява. Нали ще я узнае върху тялото си.

Пътешественикът вече искаше да замълчи, но почувствува, че осъденият е отправил към него очи и сякаш го пита дали одобрява описаната процедура. Ето защо пътешественикът, който бе се изтегнал назад, отново се приведе и в добавка попита:

— Но все пак знае, че изобщо е осъден, нали?

— И това не знае — отговори офицерът и се усмихна на пътешественика, сякаш очакваше от него и други такива странни изявления.

— Е — каза пътешественикът и изтри с длан челото си, — в такъв случай човекът и досега ли не знае как е приета защитата му?

— Нямаше възможност да се защитава — отвърна офицерът, като гледаше встрани, сякаш говореше, на себе си и не искаше да засрамва пътешественика с изложението на такива самопонятни неща.

— Все пак е трябвало да му се даде възможност да се защити — каза пътешественикът и стана от стола.

Офицерът схвана, че съществува опасност за дълго да го прекъснат при обясняването на апарата; затова се приближи до пътешественика, улови го под ръка, показва с пръст осъдения, който сега, когато вниманието съвсем явно бе насочено към него, застана мирно — а и войникът подръпна веригата, — и рече:

— Работата се състои в следното. Тук, в наказателната колония, аз изпълнявам задълженията на съдия. Въпреки младостта си. Защото помагах на предишния комендант във всички наказателни процедури и най-добре познавам устройството на апарата. Принципът, според който вземам решенията си, гласи: „Вината винаги е несъмнена.“ Други съдилища може и да не следва този принцип, защото са съставени от много хора и имат над себе си по-висши съдебни инстанции. Тук не е така или поне не беше при предишния комендант. Защото новият комендант вече прояви охота да се меси в моето съдопроизводство, но досега съм успявал да отбия тези опити, ще успявам и занапред... Вие пожелахте да ви разясня този случай; а той е толкоз прост като всички други. Един капитан доложи тази сутрин, че въпросният човек, който му е зачислен като ординарец и спи пред вратата му, не се събудил навреме и с това нарушил службата. Защото той е длъжен всеки час при биенето на часовника да става и да козирува пред вратата на капитана. Това задължение наистина не е тежко и е необходимо, понеже той трябва винаги да е бодър както за да охранява, така и за да обслужва офицера. Снощи капитанът поиска да провери как ординарецът изпълнява дълга си. Точно в два часа отворил вратата и го сварил да спи, свит на пода. Взел камшика и го шибнал през лицето. И ето че вместо да стане и помоли за прошка, ординарецът уловил господаря си за краката, раздрусал го и изревал: „Хвърли камшика или

ще те ухапя!“ Това са фактическите обстоятелства. Преди един час капитанът дойде при мене, аз записах показанията му, а веднага след това и присъдата. После наредих да оковат нарушителя. Всичко бе много просто. Ако най-напред го бях призовал на разпит, щеше да възникне само безпорядък. Тоя щеше да лъже; ако пък успееш да опровергая лъжите му, щеше да ги замени с нови лъжи и така нататък. А сега ми е в ръцете и вече няма да го изпусна ... Е, най-последно ясно ли ви е всичко? Но времето тече, екзекуцията трябваше вече да започне, а пък още не съм приключил с обяснението на апарата.

Той накара пътешественика отново да седне на стола, върна се при апарата и подхвана:

— Както виждате, браната има форма, отговаряща на човешкото тяло; ето браната за корпуса, а това са браните за краката. За главата е предназначен само този малък резец. Схванахте ли?

Той любезно се приведе към пътешественика, готов за най-подробни обяснения.

Пътешественикът, сбърчил чело, гледаше браната. Сведенията за съдопроизводството не бяха го задоволили. Все пак трябваше да си каже, че това тук е наказателна колония, където са необходими особени дисциплинарни мерки и следва да се постъпва докрай по военному. Освен това възлагаше известни надежди на новия комендант, който, макар и бавно, очевидно възнамеряваше да въведе нова процедура, непонятна за ограничения ум на този офицер. В хода на тези мисли пътешественикът попита:

— Комендантът ще присъствува ли на екзекуцията?

— Не е сигурно — отвърна офицерът, неприятно затегнат от внезапния въпрос, и от лицето му изчезна любезното изражение. — Тъкмо затова трябва да побързаме. Много съжалявам, но дори се налага да съкратя обясненията си. Утре обаче, когато апаратът е отново почистен... единственият му недостатък е голямото замърсяване ... бих могъл да ви дам по-подробни обяснения. И така, сега само най-необходимото! Щом човекът легне на леглото, а то се приведе в трептене, браната се спуска над тялото. Тя от само себе си заема такова положение, че остриетата едва-едва докосват тялото; завърши ли настройката, това стоманено въже веднага се изопва като щанга. И сега започва играта! Непосветеният не ще открие външно никаква разлика в наказанията. Браната сякаш работи еднообразно. Трептейки, тя забива

остриетата си в тялото, което пък, от своя страна, трепти заедно с леглото. За да има всеки възможност да провери изпълнението на присъдата, браната бе направена от стъкло. Закрепването на иглите по нея създаде технически затруднения, но след много опити това ни се удаде. Защото не жалехме труда си. И сега всеки може да види през стъклото как надписът се нанася върху тялото. Няма ли да се приближите и да разгледате иглите?

Пътешественикът бавно се надигна, отиде до апарати и се приведе над браната.

— Виждате — продължи офицерът — два вида игли, разположени най-различно. До всяка дълга игла има по една къса. Именно дългата пише, а късата изцърква вода за отмиване на кръвта, тъй че винаги се запазва четливостта на надписа. Кървавата вода се отвежда после по тези малки улеи, накрая се стича в главния улей и оттам по отточната тръба се излива в ямата.

Офицерът проследи с пръст пътя, по който трябваше да мине кървавата вода. Когато за по-голяма нагледност подложи двете си шепи под устието на отточната тръба, за да улови въображаемата струя, пътешественикът изправи глава и като опипваше зад себе си с ръка, понечи да се върне при стола си. Но в същия миг с уплаха забеляза, че и осъденият бе последвал заедно с него поканата на офицера да разгледа отблизо устройството на браната. Той бе повлякъл подире си с веригата сънливия войник и също се бе привел над стъклото. Виждаше се как с неуверени очи се мъчи да вникне в това, което двамата господа тъкмо бяха наблюдавали, и как това не му се удава, понеже не схващаше обясненията. Навеждаше се ту тук, ту там и погледът му непрестанно пробягваше по стъклото. Пътешественикът понечи да го изтласка назад, тъй като постъпката на осъдения навярно беше наказуема. Но офицерът задържа пътешественика с едната си ръка, с другата сграбчи от насипа буца пръст и я запокити по войника. Той сепнато вдигна очи, видя на какво се е одързостил осъденият, хвърли пушката, опря здраво токовете си в земята и тъй силно дръпна осъдения, че онзи тутакси се строполи, а после загледа надолу към него как се мята и дрънка с веригите си...

— Изправи го! — кресна офицерът, понеже забеляза, че пътешественикът твърде много отклонява вниманието си заради осъдения, дори е отвърнал лице от браната и без да се интересува

повече от нея, желае само да разбере какво ще стане с осъдения. — Отнасяй се внимателно с него! — кресна повторно офицерът, после заобиколи апарата, сам улови осъдения под мишниците, понеже той на няколко пъти се подхлъзна, и накрая го изправи с помощта на войника.

— Сега вече зная всичко — каза пътешественикът, когато офицерът се върна при него.

— Освен най-главното — възрази офицерът, хвана пътешественика под ръка и посочи нагоре. — Там, в рисувача, е зъбният механизъм, който определя движението на браната, а този механизъм се наглася според чертежа, на който е написана присъдата. Аз още използвам чертежите на предишния комендант. Ето ги — той извади няколко листа от кожената папка. — За съжаление не мога да ви ги дам в ръка, те са най-скъпото нещо, което притежавам. Но седнете, ще ви ги покажа оттук и ще можете да видите добре всичко.

Той показа първия лист. Пътешественикът с удоволствие би изрекъл някаква похвала, но виждаше само многократно пресичащи се линии, напомнящи лабиринт, които тъй гъсто покриваха хартията, че само с усилие успя да различи белите пространства между тях.

— Прочетете — каза офицерът.

— Не мога — отвърна пътешественикът.

— Написано е съвсем ясно — рече офицерът.

— Направено е много изкусно — отговори уклончиво пътешественикът, — но не мога да го разгадая.

— Така е — засмя се офицерът и пхна папката обратно в джоба си, — това не е краснопис за първолаци. Човек трябва дълго да се визира. Но в края на краищата положително и вие бихте го разчели. Надписът, естествено, не бива да бъде изпълнен с прост шрифт; той не трябва да убива веднага, а средно в разстояние на дванадесет часа; през шестия час според изчисленията следва да настъпи повратът. Затова е нужно самият надпис да бъде заобиколен от множество орнаменти; същински текст обточва тялото само като тесен пояс, останалото място е предназначено за украсата. Сега вече в състояние ли сте да оцените работата на браната и на целия апарат? ... Ето, вижте!

Той скочи на стълбата, завъртя някакъв диск и викна надолу:

— Внимание, отдръпнете се!

Всичко заработи. И ако не скърцаше зъбното колело, щеше да бъде чудесно. Офицерът, сякаш изненадан от това смущаващо колело, му се закани с юмрук, после разпери извинително ръце към пътешественика и бързо слезе по стълбата, за да наблюдава работата на апарата отдолу. Но все още нещо, което само той забелязваше, не беше в ред; той отново се изкачи, завря и двете си ръце вътре в рисувача, сетне за по-бързо не използва стълбата, а се спусна с плъзване по едното перило. И за да бъде чут сред шума, с пълен глас закрепця в ухото на пътешественика:

— Разбирате ли действието на апарата? Браната започва да пише; щом тя завърши първото нанасяне на текста върху гърба на човека, памучният слой се загъва и бавно обръща тялото на една страна, за да предостави на браната нова площ. Междувременно наранените при писането места лягат върху памука, който в резултат на особена обработка веднага спира кръвотечението и подготвя местата за ново задълбочаване на надписа. Ето тези зъбци по края на браната после, при по нататъшното обръщане на тялото, издърпват залепналия по раните памук, хвърлят го в ямата и за браната отново има работа. Така все по-дълбоко и по-дълбоко тя пише в продължение на дванадесет часа. През първите шест часа осъденият живее почти както дотогава, той само изпитва болки. След втория час филцът се отстранява защото човекът вече няма сили да крещи. Ето в тази електрически подгривана паничка близо до главата се сипва топла оризова каша, от която той ако желае, може а си вземе, колкото докопа с езика си. Никой не пропуска тази възможност. Не ми е известен такъв случай, а зад гърба си имам голям опит. Едва към шестия час човекът загубва удоволствието от яденето. Тогава аз обикновено коленича тук и наблюдавам това явление. Той рядко глътва последната хапка само я премята в устата и я изплюва в ямата. На мига аз трябва да се наведа, иначе тя ще ме улучи в лицето. Но как притихва човекът към шестия час! Просветляват се мислите и на най-тъпия. Това просветление започва около очите. И оттук се разпростира навред — гледка, която би могла да те изкуши да легнеш и ти под браната. А не се е случило нищо ново, човекът просто започва да разчита надписа, той изостря устни, сякаш се вслушва. Видяхте, че не е лесно да се разгадае надписът с очи; нашият човек обаче го разчита с раните си. Наистина това изисква много работа; нужни са му шест часа, за да я извърши. А после

браната го набучва целия и го хвърля в ямата, където той пльосва в кървавата вода и памука. С това присъдата е изпълнена и ние, аз и войникът, го зариваме.

Пътешественикът, наклонил ухо към офицера и пънал ръце в джобовете на самото си, наблюдаваше действието на машината. Също и осъденият се вираше напрегнато, ала нищо не разбираше. Той се поприведе и заоглежда трептящите игли, но в този миг по знак на офицера войникът разряза с нож ризата и панталона му отзад, тъй че те се свлякоха по него; осъденият понечи да вдигне падащите дрехи, за да покрие голотата си, но войникът го изправи и отърси от тялото му последните дрипи. Офицерът спря машината и в настъпилата тишина поставиха осъдения под браната. Веригите бяха снети, а вместо тях сложиха ремъците; в първия миг това сякаш представляваше за осъдения почти облекчение. После браната се спусна малко по-ниско, защото човекът бе твърде слаб. Когато остриетата го докоснаха, по кожата му минаха тръпки; и докато войникът бе зает с дясната му ръка, той протегна лявата, без да гледа накъде; но той сочеше мястото, където стоеше пътешественикът. Офицерът непрестанно се вираше в пътешественика отстриани, сякаш се мъчеше да прочете по лицето му какво впечатление му прави екзекуцията, която, макар и бегло, вече му бе разяснил.

Ремъкът, предназначен за китката, се скъса; вероятно войникът го бе обтегнал твърде силно. Войникът потърси помощ от офицера, като му показва скъсаното парче. Офицерът се запъти към него, но извърна лице към пътешественика и каза:

— Машината е много сложна, тук-там все нещо ще се скъса или счупи; но това не бива да ви заблуждава при общата преценка. Впрочем за ремъците веднага ще се намери заместител — ще използвам верига; наистина по този начин ще се наруши фиността на трептенето при дясната ръка.

И докато поставяше веригата, додаде:

— Средствата за поддържане на машината сега са твърде ограничени. При предишния комендант бе определена само за тази цел отделна каса, с която разполагах свободно. Тук имаше склад, където се съхраняваха всякакви резервни части. Признавам, че просто разточителствувах с тях, говоря за по-рано, не за сега, както твърди, че правя, новият комендант, за когото всичко е само предлог да води

борба срещу старите порядки. Днес той се разпорежда самолично с касата на машината и пратя ли за нов ремък, изискват скъсания за доказателство, а новият ремък пристига след десет дни, при това е от по-ниско качество и не върши много работа. А как през това време ще използвам машината без ремък, никой не го е грижа.

Пътешественикът си помисли: „Винаги е рисковано да се намесваш решително в чужди дела.“ Той не беше нито жител на наказателната колония, нито гражданин на страната, която владееше тази колония. Ако пожелаеше да осъди или дори да осуети екзекуцията, можеха да му кажат: „Ти си чужденец, мирувай!“ На това нямаше какво да отговори, освен само да добави, че в случая не проумява сам себе си, защото пътува единствено с познавателна цел, а съвсем не да променя чужди съдоустройства. И все пак тукашното положение много го изкушаваше да се намеси. Несправедливостта на съдебната процедура и безчовечността на наказанието не подлежаха на съмнение. Никой не можеше да заподозре пътешественика в користни намерения, понеже той не познаваше осъдения, не бяха съотечественици, пък и като човек онзи съвсем не будеше съчувствие. Самият пътешественик носеше препоръки от авторитетни учреждения, бяха го посрещнали тук извънредно учтиво, а поканата да присъствува на екзекуция сякаш дори подсказваше, че очакват преценката му за тукашното правораздаване. Това изглеждаше още по-вероятно, след като комендантът — чу го преди малко с ушите си — не беше привърженик на тази съдебна процедура и се отнасяше към офицера почти враждебно.

В същия миг пътешественикът чу яростния вик на офицера. Той тъкмо, не без усилие, бе напъхал филцовата затулка в устата на осъдения, но онзи не можа да превъзмогне гаденето, затвори очи и повърна. Офицерът бързо го изтегли от затулката нагоре и понечи да извърти главата му към ямата; но беше твърде късно — нечистотията вече се стичаше по частите на машината.

— За всичко е виновен комендантът! — закрещя офицерът и неистово затресе предните месингови щанги. — Омърсяват машината ми като кочина! — С треперещи ръце той показа на пътешественика какво е станало. — Часове наред се мъчих да вгълпя на коменданта, че един ден преди екзекуцията не бива да се дава никаква храна. Ала представителите на новото, снизходително направление мислят

другояче. Дамите на коменданта натъпкват осъдения със сладкиши, преди да го отведат. Цял живот той се е хранил с вмирисана риба, а сега го карат да яде сладкиши! Е, какво от това, аз не бих възразил, но защо не ни доставят нов филц, за какъвто моля от три месеца? Та може ли без погнуса да се поеме в устата тази затулка, която са лигавили и хапали преди смъртта си повече от сто човека?

Осъденият бе отпуснал глава и изглеждаше кротък; войникът се зае да почисти машината с ризата му. Офицерът пристъпи към пътешественика, който в някакво предчувствие направи крачка назад, но офицерът го улови за ръката и го дръпна настрана.

— Искам да ви кажа няколко поверителни думи — рече той, — ще позволите, нали?

— Разбира се — отвърна пътешественикът и заслуша с наведени очи.

— Тази съдебна процедура и тази екзекуция, от която сега ще имате възможност да се възхитите, понастоящем няма вече нито един открит привърженик в нашата колония. Аз съм единственият им защитник и в същото време единственият защитник на всичко, завещано ни от стария комендант. За по-нататъшно усъвършенствуване на съдопроизводството вече не мога и да помисля, хвърлям всички сили да съхраня каквото е останало. Докато беше жив предишният комендант, колонията гъмжеше от негови привърженици; аз донякъде обладавам убедителността на стария комендант, но съм лишен напълно от неговата власт; вследствие на това привържениците му се изпокриха, те са още много, но всички си мълчат. Ако днес, тоест в ден на екзекуция, идете в чайната и дадете ухо, навярно ще чуете само двусмислени изявления. Това са все привърженици, но при сегашния комендант с неговите нови възгледи аз не мога да ги използвам за нищо. Тъй че ви питам: Трябва ли заради този комендант и неговите дами, които му влияят, да пропадне подобно житейско дело? — той посочи машината. — Можете ли да допуснете това? Та дори да сте чужденец, дошъл на нашия остров само за няколко дни? А няма време за губене, вече се подготвя нещо срещу моето правораздаване; в комендантството се провеждат съвещания; на които не ме канят; дори днешното ви посещение ми се струва показателно за цялото положение: те се боят и пращат най-напред вас, чужденеца... А колко по-различни бяха екзекуциите едно време! Още от предния ден цялата

долина бе препълнена с хора; всички идваха само за да гледат. Рано сутринта се появяваше комендантът с дамите си; фанфари разбуждаха лагера, а пък аз рапортувах, че всичко е готово. Обществото — нито един висш чиновник не биваше да отсъствува — се подреждаше около машината; тази купчина плетени столове е жалка останка от онези дни. Прясно почистената машина блестеше, почти за всяка екзекуция поставях нови резервни части. Пред стотици очи — всички зрители чак до онези възвишения се надигаха на пръсти — лично комендантът полагаше осъдения под браната. Каквото днес върши един прост войник, тогава бе мое почетно задължение — бях председател на съда. И ето, екзекуцията започваше! Нито един фалшив тон не смущаваше работата на машината. Тогава някои изобщо вече не гледаха, а лежаха със затворени очи на пясъка; всички знаеха; сега тържествува справедливостта. В тишината се чуваха само стонове на осъдения, сподавяни от филца. Днес машината вече не е в състояние да изтръгне от осъдения по-силен стон, който филцът да не може да заглуши; някога обаче пишещите игли изпущаха разяждаща течност, която сега вече не ни разрешават да използваме. И така настъпваше шестият час! Невъзможно беше да удовлетвори́м молбата на всички, които искаха да гледат от близо. Комендантът благоразумно се разпореждаше да пуснат напред децата; аз обаче, по силата на своята длъжност имах право винаги да бъда до машината; често присядах там, прегърнал с дясната и с лявата ръка по някой малчуган. Как следяхме всички израза на просветление по измъченото лице, как къпехме страните си в лъчите на тази най-сетне постигната и вече чезнеца справедливост! Какви времена бяха това, приятелю!

Офицерът явно бе забравил кой стои пред него; бе прегърнал пътешественика и бе обронил глава върху рамото му. Пътешественикът в дълбоко смущение гледаше нетърпеливо встрани от офицера. Войникът бе привършил почистването на машината и сега изтръскваше от една тенекиена кутия оризова каша в паничката. Щом забеляза това, осъденият, който видимо вече се бе съвзел напълно, започна да протяга език към кашата. Войникът отново и отново го отблъскваше, защото кашата очевидно бе определена за по-късен час, но във всеки случай непристойно беше и това, че войникът бъркаше с мръсните си ръце в паничката и ядеше пред очите на гладния осъден.

Офицерът бързо се опомни.

— Съвсем нямах намерение да ви трогвам — рече гой, — зная, че е невъзможно да се обяснят днес онези времена. Впрочем машината още работи и говори за себе си. Говори за себе си, макар да се издига самотна сред тази долина. А накрая трупът все така невъобразимо плавно полита в ямата, макар че наоколо не се събират като мухи стотици хора, както някога. Тогава се наложи да оградим ямата със здрави перила, но те са отдавна съборени.

Пътешественикът се мъчеше да отвърне лице от офицера и се озърташе безцелно наоколо. Офицерът реши, че той оглежда пустата долина, затова сграбчи ръцете му, завъртя се около него, за да улови погледа му и запита:

— Виждате ли позора ни?

Но пътешественикът мълчеше. Офицерът го остави мъничко; разкрачен, опрял длани на хълбоците, той стоеше неподвижен и гледаше в земята. После се усмихна на пътешественика насърчително и рече:

— Вчера бях близо край вас, когато комендантът ви покани. Чух с ушите си поканата. Познавам си аз коменданта. Веднага схванах какво цели с тази покана. Въпреки че разполага с достатъчно власт, за да вземе мерки срещу мен, той още не се осмелява да го стори, а навярно желае да ме подложи на вашата преценка, преценка на един уважаван чужденец. Добре си е направил сметката! Вие сте на острова за втори ден, не ви е познат старият комендант и неговият мисловен свят, надъхан сте с европейски схващания, може би сте принципен противник на смъртното наказание изобщо и на подобна машинна екзекуция в частност; освен това виждате, че присъдата се изпълнява без публика, тъжно, на една; вече поизносена машина... Та нима всичко това, взето заедно (така мисли комендантът), не би могло лесно да ви накара да сметнете моята съдебна процедура за неправилна? А щом я сметнете за неправилна, вие няма да мълчите (излагам все още разсъжденията на коменданта), защото сигурно се упоавате на многократно изпитаните си убеждения. Впрочем вие сте видели немалко своеобразия у немалко народи и сте свикнали да ги уважавате, тъй че вероятно няма да се произнесете против съдебната процедура с онази решителност, с която може би щяхте да го сторите в родината си. Но това съвсем не е нужно на коменданта. Достатъчно ще бъде една бегло изречена, просто невнимателна дума. Тя не трябва непременно

да и изразява вашето убеждение, стига да отговаря само привидно на неговото желание. Уверен съм, че той съвсем хитро ще почне да ви разпитва. А дамите му ще седят в кръг около вас и ще наострят уши; вие ще, кажете например: „У нас съдопроизводството е друго“, или: „У нас изслушват обвиняемия, преди да произнесат присъдата“, или: „У нас съобщават на осъдения каква е присъдата“, или: „У нас има и други наказания освен смъртно наказание“, или: „У нас мъчения е имало само в Средновековието.“ Всички тези забележки са правилни, доколкото на вас те се струват естествени — невинни забележки, които не засягат моята съдебна процедура. Но как ще ги възприеме комендантът? Виждам го, добрия ни комендант, как веднага отмества стола си и бързо излиза на балкона, виждам как дамите му се спускат подир него, чувам гласа му — дамите наричат този глас „гръмовит“ — да, чувам го как говори: „Един голям западен изследовател, натоварен да проучи съдоустройството във всички страни, току-що заяви, че нашата старовременна съдебна процедура е безчовечна. След тази преценка на една тъй видна личност, естествено, вече ми е невъзможно да търпя подобна процедура. Ето защо с днешна дата нареждам...“ — и така нататък. Вие искате да се намесите, защото не сте казали това, което той говори, не сте нарекли моята съдебна процедура безчовечна, напротив, според дълбокото си убеждение вие я смятате за най-човечната и най-достойната за човека процедура, вие сте възхитен от тази машинна техника... но вече е много късно; дори не можете да излезете на балкона, защото там е пълно с дами; искате да привлечете вниманието, искате да крещите, но женска ръка затуля устата ви... и аз, и делото на стария комендант сме загубени.

Пътешественикът трябваше да сподави усмивката си: значи тъй лека бе задачата, която бе сметнал за толкова трудна. И каза уклончиво:

— Вие надценявате влиянието ми; комендантът прочете препоръчителното ми писмо и знае, че не съм вещ в съдоустройството. Ако изкажа някакво мнение, то ще бъде мнение на частно лице, не по-важно от мнението на когото и да било друг, във всеки случай много по-маловажно от мнението на коменданта, който в тази наказателна колония, доколкото ми е известно, разполага с твърде широки права. И ако неговото мнение за тази съдебна процедура е тъй категорично, както смятате вие, то опасявам се, че краят ѝ наистина е дошъл и без моята скромна помощ.

Дали офицерът вече разбираше? Не, още не разбираше. Той поривисто поклати глава, хвърли бегъл поглед назад към осъдения и войника, които потрепнаха и оставиха ориза, пристъпи съвсем близо до пътешественика, но не гледаше в лицето му, а някъде в дрехата, и каза по-тихо от преди:

— Не познавате вие коменданта; отношението ви към него и към всички нас е до известна степен, простете за израза, простодушие; повярвайте ми, вашето влияние е неоценимо голямо. Да, аз бях направо щастлив, когато чух, че ще присъствувате сам на екзекуцията. Това разпореждане на коменданта трябваше да ме уязви, но сега аз ще го обърна в своя полза. Вие изслушахте обясненията ми, без да ви отвличат измамни нашепвания и презрителни погледи, които не биха могли да се избегнат при по-голяма публика, видяхте машината и сега сте готов да наблюдавате екзекуцията. Вашата преценка сигурно е вече направена; ако все още съществуват някои дребни съмнения, то гледката на екзекуцията ще ги премахне. И сега се обръщам към вас с молбата: помогнете ми срещу коменданта!

Пътешественикът не му даде да продължи.

— Та как бих могъл! — възкликна той. — Това е напълно невъзможно. Нито мога да ви бъда полезен, нито да ви навредя.

— Можете — каза офицерът.

С известно безпокойство пътешественикът видя, че офицерът сви юмруци.

— Можете — повтори офицерът още по-настойчиво. — Имам план и той трябва да успее. Вие мислите, че влиянието ви е недостатъчно. Аз зная, че то е достатъчно. Но дори да приеме, че сте прав, нима за запазването на тази съдебна процедура не трябва да се опита всичко, па макар и да е недостатъчно? Тъй че изслушайте моя план. За изпълнението му преди всичко е нужно по възможност днес вие да се въздържите да давате в колонията преценка за нашето съдопроизводство. Ако не ви запитат изрично, не бива в никакъв случай да се изказвате; иначе изявленията ви трябва да бъдат кратки и неопределени — нека се разбере, че ви е трудно да говорите за това, че сте разочарован, че ако се разприказвате откровено, ще избухнете направо в проклетия. Не искам от вас да лъжете, съвсем не, трябва само да отговаряте кратко, например: „Да, видях екзекуцията“, или: „Да, изслушах всички обяснения.“ Само това, нищо повече. А за

разочарованието, което трябва да ви проличи, има достатъчно поводи, макар и не според очакванията на коменданта. Естествено, той ще го разбере напълно погрешно и ще го изтълкува посвоему. На това се гради и моят план. Утре в комендантството под председателството на коменданта ще се състои голямо заседание на всички висши административни чиновници. Комендантът, разбира се, умее да превръща подобни заседания в зрелище. Построена бе зала и тя винаги е пълна със зрители. Аз съм принуден да участвам в тези съвещания, но ме разтърсва погнуса. Във всеки случай вас сигурно ще ви поканят на заседанието; ако днес се държите съобразно с моя план, поканата ще приеме вид на настойчива молба. Но ако по някаква необяснима причина все пак не ви поканят, би трябвало вие сам да поискате покана; а че тогава ще я получите, няма съмнение. И ето, утре вие седите с дамите в ложата на коменданта. Той често поглежда нагоре, за да се увери, че сте там. След различни маловажни, смешни въпроси, поставени на обсъждане само с оглед на слушателите — това са най-често пристанищни строежи, вечно пристанищни строежи!, — става дума и за съдоустройството. Ако комендантът не заговори за него или пък не го направи своевременно, аз ще се погрижа да го стори. Ще стана и ще рапортувам за днешната екзекуция. Съвсем накратко, само рапорт. Наистина да се рапортува там за такива неща е необичайно, ала все пак аз ще извърша това. Комендантът ще ми благодари, както винаги, с любезна усмивка и ето че не може да се сдържи и ще използва удобния случай. „— Току-що — тъй или в този дух ще започне той — чухме рапорта за екзекуцията. Към рапорта бих желал само да добавя, че тъкмо на тази екзекуция е бил свидетел големият изследовател, за чието посещение, което прави изключителна чест на нашата колония, всички знаете. Също и днешното ни заседание придобива особено значение поради неговото присъствие. Не е ли уместно сега да зададем на големия учен въпроса как преценява тази старовременна екзекуция и предхождащата я съдебна процедура?“ Естествено, от всички страни ръкопляскания, всеобщо одобрение, аз ръкопляскам най-силно. Комендантът се покланя към вас и казва: „В такъв случай задавам въпроса от името на всички.“ И сега вие пристъпвате към парапета. Сложете на него ръцете си, та да се виждат отвсякъде, иначе дамите ще ги уловят и ще почнат да си играят с пръстите ви... И ето, най-после прозвучават вашите думи. В своята реч

не бива да си налагате никакви ограничения, нека да загърми истината, наведете се над парапета и изревете, да, да, изревете мнението си, непоколебимото си мнение в лицето на коменданта! А може би не искате да сторите това, то не е в характера ви, може би в родината ви хората се държат другояче в такива положения? Това също е правилно, това също е напълно достатъчно; изобщо не ставайте, кажете само няколко думи, прошепнете ги, та да достигнат едва до ушите на чиновниците под вас, това стига, съвсем не е нужно да споменавате дори за липсата на интерес към екзекуцията, за скърцащото колело, скъсания ремък, гнусния филц, не, всичко останало ще поема аз и, повярвайте, ако моята реч не го прогони от залата, то ще го постави на колене и ще го накара да изповяда: „Стари коменданте, пред теб се прекланям ...“ Това е моят план; желаете ли да, ми помогнете при неговото изпълнение? Но, разбира се, че желаете, нещо повече; длъжен сте!

Офицерът хвана пътешественика за двете ръце и тежко дишайки, го загледа в лицето. Последните изречения той бе изкрещял толкова силно, че дори войникът и осъденият се сепнаха; въпреки че не можеха да разберат нищо, те оставиха яденето и като продължаваха да дъвчат, се завзираха в пътешественика.

Отговорът, който трябваше да даде, бе за пътешественика от самото начало безспорен; през живота си бе видял твърде много неща, та тук нямаше какво да се колебае; в душата си той бе честен човек и не се страхуваше. Въпреки това при вида на войника и осъдения сега за секунда се подвоуми. Накрая обаче каза, както подобаваше:

— Не.

Офицерът премигна няколко пъти, но не отмести погледа си от него.

— Нужно ли ви е обяснение? — попита пътешественикът.

Офицерът мълчаливо кимна.

— Аз съм противник на тази съдебна процедура — рече тогава пътешественикът. — Още преди вие да ми се доверите (а с вашето доверие аз, естествено, в никакъв случай няма да злоупотребя), вече размислях дали имам право да се противопоставя на такова правораздаване и какви са изгледите за успех на моята намеса. Към кого би трябвало да се обърна най-напред — беше ми ясно: към коменданта, естествено. Вие направихте това още по-ясно, но съвсем

не укрепихте решението ми, напротив, вашата честна убеденост ме трогва, макар че не може да ме обърка.

Офицерът не отговори, извърна се към машината, хвана една от месинговите щанги и после, отметнал глава назад, вдигна очи към рисувача, сякаш проверяваше дали всичко е в ред. Войникът, и осъденият, изглежда, се бяха сприятелили; осъденият правеше знаци на войника, колкото и трудно да му беше това поради здраво стегнатите ремъци; войникът се наведе над него, осъденият му прошепна нещо, а войникът кимна.

Пътешественикът пристъпи след офицера и рече:

— Вие още не знаете какво смятам да сторя, Наистина ще изкажа на коменданта своя възглед за тази съдебна процедура, ала не на заседание, а насаме; пък и няма да остана тук толкова дълго, та да могат да ме поканят на някакво заседание: още утре сутринта заминавам или поне ще се кача на парахода.

Нищо не подсказваше, че офицерът го е чул.

— Значи съдебната процедура не ви убеди — рече той сякаш на себе си и се усмихна, както се усмихва старец на безразсъдно дете и зад усмивката скрива своята собствена замисленост. — Тогава значи е време — каза той накрая и внезапно погледна пътешественика с ясни очи, в които се таеше някаква подкана, някакъв вик за съчувствие.

— За какво е време? — неспокойно запита пътешественикът, ала не получи отговор.

— Ти си свободен — викна офицерът към осъдения на неговия език.

Отначало осъденият не повярва.

— Е, свободен си — повтори офицерът.

За първи път лицето на осъдения се изпълни с действителен живот. „Истина ли е това? Не е ли само временна прищявка на офицера? А може би чуждестранният пътешественик е издействувал помилването му? Какво ще стане сега?“ Тъй сякаш питаше лицето му. Ала не за дълго. Каквото и да станеше, той желаше, ако му разрешиха, действително да бъде свободен и се задърпа, доколкото позволяваше браната.

— Ще ми изпокъсаш ремъците — кресна офицерът, — мирувай! Сега ще ги свалям.

И като даде знак на войника, той се залови заедно с него за работа. Осъденият не рече дума, а само тихо се смееше в себе си, като извърщаше лице ту наляво към офицера, ту надясно към войника, а не забравяше и пътешественика.

— Измъкни го! — заповяда офицерът на войника.

Заради браната трябваше особено да се внимава. От нетърпение осъденият вече бе получил няколко малки одрасквания по гърба.

От този миг нататък обаче офицерът престана да се занимава с него. Той се приближи до пътешественика, отново извади малката кожена папка, порови в нея, най-сетне намери листа, който търсеше, и го показа на пътешественика.

— Прочетете — каза той.

— Не мога — отвърна пътешественикът, — вече ви казах, че не мога да чета тези листове.

— Но разгледайте листа по-добре — рече офицерът и застана до пътешественика, за да чете заедно с него.

Когато и това не помогна, той на доста голяма височина, сякаш в никакъв случай не биваше да докосва листа, прекара кутрето си над хартията, та по този начин да облекчи пътешественика при разчитането. А пътешественикът направи усилия, за да може поне тук да прояви любезност към офицера, ала без никакъв успех. Тогава офицерът зачете написаното буква по буква, а накрая го произнесе още веднъж свързано.

— Пише: „Бъди справедлив!“ — рече той. — Ето че сега все пак можете да го прочетете.

Пътешественикът се наведе тъй ниско над хартията, че офицерът от страх да не я докосне трябваше да я дръпне по-надалеч; макар сега пътешественикът да не каза нищо, беше ясно, че той все още не може да го прочете.

— Пише: „Бъди справедлив!“ — повтори офицерът.

— Възможно е — отвърна пътешественикът, — вярвам, че тук така е написано.

— Е, добре — каза офицерът, поне донякъде удовлетворен, и с листа в ръка се покатери по стълбата.

Много внимателно пхна листа в рисувача и явно пренагласи изцяло зъбния механизъм; това бе доста трудна работа, навярно там имаше и съвсем малки колелца, понякога главата на офицера

изчезваше напълно в рисувача — тъй точно трябваше да огледа зъбния механизъм.

Пътешественикът неотклонно следеше отдолу тази работа, вратът му се схвана, а очите го заболяха от слънчевата светлина, обливаща небето. Войникът и осъденият се занимаваха само един с друг. С върха на щика си войникът измъкна ризата и панталона на осъдения, които вече бяха хвърлени в ямата. Ризата бе ужасно мръсна и осъденият я изпра в кофата с вода. Когато после облече ризата и панталона, войникът и осъденият високо се разсмяха, тъй като дрехите бяха разрязани отзад надлъж, Навярно осъденият смяташе, че е длъжен да забавлява войника, защото започна да се върти пред него в разрязаните си дрехи, а войникът бе приклеknал на земята, смееше се и се тупаше по колената. Все пак те се поддържаха поради присъствието на господата.

Когато офицерът горе най-сетне свърши работата си, той още веднъж с усмивка провери всяка част на механизма; този път захлопна капака на рисувача, стоял досега отворен, слезе по стълбата, погледна в ямата и после към осъдения, със задоволство установи, че онзи е извадил дрехите си; след това отиде до кофата, за да си измие ръцете, твърде късно забеляза противната мръсотия в нея, опечали се, че няма да може да измие ръцете си, накрая ги завря в пясъка — тази замяна не го удовлетвори, но трябваше да се примири, — сетне се изправи и почна да разкопчава мундира си. При това в ръцете му се озоваха най-напред двете дамски кърпички, които бе напъхал под яката.

— Вземи си кърпичките! — извика той и ги подхвърли на осъдения. А на пътешественика обясни: — Подаръци от дамите.

Въпреки очевидната припряност, с която свали мундира си, а после напълно се съблече, той се отнасяше към всяка част от облеклото си много грижливо, дори специално оглади с пръсти сребърните акселбанти на парадния мундир и поотърси един пискюл. Наистина на тази грижливост малко подходдаше това, че щом приключеше с някоя дреха, той веднага с гневен замах я хвърляше в ямата. Последна остана късата сабя с портупея. Офицерът изтегли сабята от ножницата, счупи я надве, после сграбчи всичко заедно — парчетата от сабята, ножницата и портупея — и тъй отривисто ги запокити в ямата, че на дъното те издрънчаха.

Сега той стоеше гол. Пътешественикът хапеше устни и мълчеше. Макар да знаеше какво ще последва, нямаше право да възпира офицера в нищо. Ако съдоустройството, на което държеше офицерът, действително бе тъй близо до своя край — може би поради намесата на пътешественика, на която той гледаше като на свой дълг, — тогава офицерът постъпваше в този миг напълно правилно; на негово място пътешественикът не би постъпил инак.

Отначало войникът и осъденият не разбираха нищо, дори не поглеждаха към офицера. Осъденият бе много доволен, че си е получил обратно кърпичките, ала не можа дълго да им се радва, понеже войникът му ги взе с бързо, неочаквано движение. Сега пък осъденият се опитваше да измъкне кърпичките от колана на войника, където онзи ги бе пхнал, но войникът бе нащрек. Тъй те се препираха полушеговито. Едва когато офицерът застана съвсем гол, те се сепнаха. Особено осъденият — сякаш бе поразен от предчувствието за някакъв голям поврат. Каквото бе сполетяло него, сега сполиташе офицера. Може би нещата щяха да вървят тъй до самия завършек. Навярно това бе заповед на чуждестранния пътешественик. Идеше, значи, мъст! Макар да не бе изстрадал всичко до края, щеше да бъде отмъстен докрай. Широка, беззвучна усмивка плъзна по лицето му и вече не изчезна.

А офицерът се бе извърнал към машината. Ако и по-рано бе ясно, че се справя с нея добре, то сега човек можеше да се смае как борави с нея и как тя му се подчинява. Той само доближи ръката си до браната и тя се вдигна и спусна няколко пъти, докато зае нужното положение и го прие под себе си; само докосна ръба на леглото и то започна да трепти; филцовата затулка тръгна право към устата му и всички видяха как офицерът всъщност не иска да я налапа, но колебанието му трая само миг, той веднага се примири и я пое в устата си. Всичко бе готово, само ремъците още висяха отстрани, но очевидно те бяха ненужни, офицерът можеше и да не бъде връзван. Ала осъденият забеляза свободните ремъци и като сметна, че екзекуцията няма да е пълноценна, ако ремъците не са здраво стегнати, усърдно махна на войника и двамата се завтекоха да вържат офицера. А той вече бе протегнал единия си крак, за да ритне ръчката, привеждаща в движение рисувача; когато видя притичалите, отдръпна крака си и позволи да го вържат. Сега обаче не можеше да достигне ръчката; нито

войникът, нито осъденият нямаше да я открият, а пътешественикът бе решил да не помръдва и пръста си. Но това не бе нужно; щом ремъците бяха стегнати, машината веднага заработи: леглото трептеше, иглите танцуваха по кожата, браната се вдигаше и отпускахе. След като погледа известно време пътешественикът си спомни, че едно колело в рисувача би трябвало да скърца; ала бе съвсем тихо, не се долавяше и най-слабо скриптене.

Поради безшумната си работа машината просто престана да привлича вниманието. Пътешественикът хвърли поглед към войника ѝ осъдения. По-оживен беше осъденият, всичко в машината го интересуваше, той ту се навеждаше, ту се протягаше на пръсти и непрекъснато посочваше нещо на войника с изпънат показалец. Това бе неприятно на пътешественика. Решил бе да остане тук, до края, но вида на тези двама не би могъл да понася повече.

— Вървете си вкъщи! — рече им той.

Войникът навярно би сторил това, но осъденият прие тази заповед направо като наказание. Сключи ръце и горещо замоли да не го отпращат, а когато пътешественикът не пожела да отстъпи и отрицателно поклати глава, той дори коленичи. Пътешественикът видя, че заповеди тук не помагат, и реши да отиде при двамата и да ги прогони. Но тогава чу някакъв шум горе в рисувача. Погледна натам. Значи все пак онова зъбно колело смуцаваше работата? Оказа се обаче нещо друго. Капакът на рисувача бавно се надигна и накрая съвсем се отвори. Подадоха се и все повече излизаха зъбците на едно колело, а скоро се появи и цялото колело, сякаш някаква могъща сила стискаше рисувача и за това колело вече не оставаше място; колелото се извъртя до ръба на рисувача, падна на земята, затъркаля се изправено по пясъка и след известно разстояние легна неподвижно. Ала горе вече изпълзяваше друго колело, последваха още много — големи, малки, едва забележими — и с всички ставаше същото; тъкмо изглеждаше, че рисувачът вече е съвсем празен, но се появяваше нова, особено многобройна група, издигаше се, падаше на земята, търкаляше се по пясъка и лягаше. Пред това зрелище осъденият напълно забрави заповедта на пътешественика, зъбните колела направо го очароваха, непрекъснато се опитваше да улови някое и в същото време подканяше войника да му помогне, ала всеки път страхливо отдръпваше ръка,

защото вече се задаваше друго колело, което поне при търкулването си го изплашваше.

Пътешественикът обаче бе много обезпокоен; машината явно се рушеше, равният ѝ ход бе измама; той имаше чувството, че сега трябва да помогне на офицера, който вече не можеше да се грижи сам за себе си. Но изпадането на зъбните колела бе погълнало цялото му внимание и той бе пропуснал да наглежда останалата част от машината; сега обаче, когато и последното колело изпъзля от рисувача, той се приведе над браната и преживя втора, още по-неприятна изненада. Браната не пишеше, само бодеше, леглото пък не обръщаше тялото, а само трептеше и го притискаше към иглите. Пътешественикът поиска да се намеси, дори по възможност да спре всичко, защото това вече не бе мъчение, към каквото се стремеше офицерът, а направо убийство. Той протегна ръце. Но в същия миг браната с вече набученото тяло се вдигна и завъртя встрани — нещо, което трябваше да извърши едва в дванадесетия час. Кръвта изтичаше на стотици струйки (несмесена с вода, защото този път бяха отказали ѝ тръбичките за водата). А ето че отказа и последното: тялото не се отделяше от дългите игли, губеше кръвта си, но продължаваше да виси над ямата, без да падне. Браната понечи да се върне в предишното си положение, но сякаш забелязала сама, че още не се е освободила от товара си, остана над ямата.

— Помогнете де! — кресна пътешественикът на войника и осъдения.

Той самият хвана офицера за краката: искаше оттук да налегне върху краката, а от другата страна двамата да уловят главата на офицера, та по този начин бавно да го смъкнат от иглите. Но сега пък двамата не се решаваха да се приближат, осъденият направо му обърна гръб; пътешественикът трябваше да отиде при тях и със сила да ги довлече до главата на офицера. При това почти против волята си погледна лицето на мъртвия. То бе същото, каквото бе приживе (не можа да открие никакъв знак на очакваното избавление); онова, което всички други бяха намерили в машината, офицерът не намери; устните му бяха здраво стиснати, очите стояха отворени с израз на живот, погледът бе спокоен и убеден, през челото преминаваше острието на големия стоманен шип.

Когато пътешественикът, следван от войника и осъдения, стигна до първите къщи на колонията, войникът посочи една от тях и каза:

— Ето я чайната.

В приземието на сградата имаше дълбоко, ниско, пещероподобно помещение с опушени стени и таван. Към улицата то бе открито по цялата си широчина. Въпреки че чайната малко се различаваше от останалите сгради в колонията, които — освен палатите на комендантството — до една бяха доста занемарени, тя все пак направи на пътешественика впечатление на исторически паметник и той почувствува мощта на предишните времена. Пристъпи по-близо, мина пред своите придружители между свободните маси, изнесени на улицата пред чайната, и вдъхна спарения хладен въздух, който лъхаше от вътрешността на помещението.

— Старият е погребан тук — обади се войникът. — Свещеникът му отказа място в гробището. Известно време се чудиха къде да го закопаят и накрая го погребяха тук. За тия неща офицерът сигурно не ви е разправил, защото тогава той, естествено, най-много се срамуваше. Дори няколко пъти се опитва нощем да изрови стария, но винаги го прогонваха.

— Къде е гробът? — запита пътешественикът, като не можеше да повярва на войника.

Веднага двамата, войникът и осъденият, изтичаха пред него и с протегнати ръце посочиха натам, където трябваше да се намира гробът. Отведоха пътешественика до задната стена, край която на няколко маси седяха посетители. Вероятно това бяха пристанищни работници, едри мъжаги с къси лъскаво-черни широки бради. Никой нямаше палто, ризите им бяха съдрани — все бедни, унижени хора. Когато пътешественикът се приближи, неколцина станаха, притиснаха се към стената и загледаха насреща му.

— Чужденец е — плъзна шепот наоколо, — иска да види гроба.

Отместиха една от масите и под нея действително се показа надгробен камък. Беше най-обикновен камък, достатъчно нисък, за да се скрие под масата. Върху него, имаше надпис с много ситни букви и пътешественикът трябваше да коленичи, за да ги разчете. Надписът гласеше: „Тук почива старият комендант. Неговите привърженици, които сега не могат да назоват имената си, му изкопаха този гроб и поставиха този камък. Съществува пророчество, че след определен

брой години комендантът ще възкръсне и от тази сграда ще поведе привържениците си, за да завладее наново колонията. Вярвайте и очаквайте!“ Когато пътешественикът прочете това и се изправи, видя около себе си мъжете как стоят и се усмихват, сякаш бяха прочели заедно с него надписа, намираха го смешен и сега го подканяха да се присъедини към мнението им. Пътешественикът се престори, че не забелязва това, раздаде им няколко монети, почака да наместят масата над гроба, напусна чайната и пое към пристанището.

Войникът и осъденият, бяха намерили в чайната познати, които ги задържаха. Но, изглежда, скоро се откъснаха от тях, защото пътешественикът бе стигнал едва до средата на дългата стълба, водеща към лодките, когато те вече тичаха подире му. Вероятно искаха в последния момент да накарат пътешественика да ги вземе със себе си. Докато долу пътешественикът преговаряше с един лодкар да го прекара до парахода, двамата се втурнаха по стълбата, но безгласно, защото да крещят не се осмеляваха. Обаче когато стигнаха долу, пътешественикът беше вече в лодката, а лодкарят тъкмо я отгласкуваше от брега. Те все още можеха да скочат в лодката, но пътешественикът вдигна от дъното тежко, възлесто въже, заплаши ги с него и тъй предотврати този скок.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.